

SISSEJUHATUS

LEIF KALEV

Seekordne Acta Politica Estica erinumber keskendub riiklusele ja selle mõtestamisele. Meie eesmärk on teha Eesti lugejale arusaadavamaks nüüdisriike, nende ideelisi aluseid, toimemehhanisme ja arenguvõimalusi. Number ilmub ühtaegu nii Tallinna Ülikooli riigiteaduste 25. aastapäeva tähistamiseks kui teise osana Eesti riigi 100. aastapäeva tähistamisest. Sünteesime ja kontekstualiseerime nüüdisaegseid läänelikke riigikäsitlusi, seome Eesti kontekstiga ning võtame kokku meie enda arenguloo ja panuse.

Acta Politica Estica esimene Eesti Vabariigi 100. aastapäevale pühendatud erinumber aastal 2017 keskendus Eesti riigi põhiallikale – eesti rahvale, kodanikele, kellest lähtus Eesti omavalitsuse saamine kevadel 1917, mis andis esimese praktilise valitsemiskogemuse kogu Eesti tasandil ja lõi aluse järgnevaks. Siinses erinumbris keskendume seevastu riigi jätkusuutlikkuseks olulistele joontele: toimivale valitsemisele ning välisele tunnustatusele. Riigi jätkusuutlikkuse oluliseks allikaks on riigina toimimise oskus, sealhulgas riigi, poliitika ja valitsemise mõtestamise võimekus ja riigiteadused.

Mitmete sellealaste võtmesündmuste juubel on just nüüd. Aastad 2020 ja 2021 tähistavad sajandi möödumist mitmest Eesti riigi väljaarenemise võtmesündmusest nagu siseriiklikult esimese korralise põhiseaduse vastuvõtmine ja jõustumine ning rahuaega sobiva valitsemiskorralduse väljaarendamine, rahvusvaheliselt aga Tartu rahu, mitmete suurriikide poolt tunnustamise ja Rahvasteliidu liikmelisuse kaudu maailma riikidepere täieõiguslikuks liikmeks saamine.

Eesti omariiklus vajab jätkuvalt piisavat teadmusalust maailmas, kus üleilmse riikide koostöö ja teineteise jälgendamise kõrvale on uuesti tõusnud mitmete võimukeskuste konkurents ja vajadus asümmeetrilise kontekstis rohkem ise enese eest seista. Ülesande teeb keerukamaks see, et lihtsalt hierarhiliselt valitsemise kõrval tuginetakse vähemalt arenenumates riikides nüüdisajal sageli valitsetusele, see tähendab, et enesekorraldamisse ja arengusse kaasatakse mitmed ühiskondlikud ning teistegi riikide osalised, kelle tegevust suudab valitsuskeskus samas suunata ja koordineerida. Keerukus väljendub muuhulgas läänemaailma põhivoolupoliitika ja valitsemise tänastes raskustes, mis samuti vajavad mõtestamist. Nii on oluline aru saada tänapäevase riigi ja riigivõimu võimalustest ning piiridest.

Nendel kaalutlustel on erinumbri huvikeskmes just tänapäevane riiklus, riikide ja riigimõtte uuenemine. Viimasel poolsajandil on modernsed riigid

liikunud läbi küllalt erisuunaliste muutuste nagu näiteks uusliberaalne pööre, üleilmastumisoptimism, julgeolekustamine ja tehnokratiseerumise populistlikud vastureaktsioonid. Ka tegevuskeskkond on muutunud, eriti side- ja liikumisvõimaluste ning meediastumise osas, aga ka paljudes teistes lõikudes.

Muutused kajastuvad nii riikide toimimises kui nende mõtestamises, ent siseemiselt vastuoluliselt. Kuigi modernne riigimõistmine on jätkuvalt enamiku, sealhulgas seda kritiseerivate käsitluste keskmes, ei ole see täna enam igas küsimuses tingimata tabavaim. Parem pole lugu arvukate uute lähenemistega, mis aga siiski püüavad senisest edasi liikuda ja pakuvad uusi vaatenurki.

Uued lähenemised on levinud pigem tükati ning ei haaku sujuvalt ei varasematega ega ka omavahel. Neid on vaja avada ja seletada, et nüüdisriiklus Eesti teadmus- ja kultuuriruumis mõistetavamaks muuta. Sellealast teadlikumat ja era-pooletumat käsitlust püüame riigiteaduste võtmes ka järgnevalt edendada. Kriitilise analüüsi kõrval peame silmas ka positiivset vaatenurka ning otsime mitmekesisuse ja vastuolude kõrval koostoimekohti, arenguvõimalusi ja praktilist haakuvust. Väljakutsed ei märgista üksnes kriisisuundumusi, vaid ka edasiliikumisvõimalusi; viimaste mõtestamine on eriti vajalik.

Erinumbri alguses on kaks kontseptuaalset artiklit riiklusest. Esimeses näitavad Georg Sootla ja Leif Kalev demokraatlike riikide viimaste kümnendite kesksete valitsemisparadigmade esiletõusu ja ummikussejõudmise tegureid, arutledes ühtlasi selle järelmite ja edasiliikumisvõimaluste üle. Teises arendab Kalev metodoloogilise rahvusriikluse kriitikat arvestavat riigikäsitlust, selgitades riigivõimu suhtelist autonoomiat ja vastastiksõltuvust nii riigisiseste toimijate kui riigist laiemas kontekstis ning võimaldamaks paremini mõista nüüdisriikluse põhijooni.

Järgnevad kolm artiklit käsitlevad riikluse, poliitikakujundamise ja valitsemise arenguid valitud lõikudes. Kristjan Kuurme ja Leif Kalev vaatlevad riikluse ja suveräänsuse mõtestamise arengut Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni uute liikmesriikide vastuvõtu argumentatsiooni põhjal. Anu Toots käsitleb Eesti healuriigi uuenemist, sidudes selle laiema kontekstiga. Katri-Liis Lepik ja Kadri Kangro selgitavad uuenduslikke lähenemisi avalikele teenustele.

Erinumbri lõpuosa on pühendatud Eesti ja Tallinna Ülikooli riigiteadustele. Leif Kalev ja Rein Ruutsoo käsitlevad Eesti riigimõtte arengut ja riigiteaduste kujunemist, tuues välja nii kohati päris sügavad juured kui mõtestades taasiseisvusajal täismahus kujunenud riigiteaduste arenguvõimalusi. Kalevi, Sootla ja Raivo Vetiku artikkel annab täpsema ülevaate riigiteaduste arengust Tallinna Ülikoolis ning mõtestab selle akadeemist panust ja kohta Eesti riigiteaduste laiemas pildis.

Eesti riigi 100. aastapäeva tähistamise lõpuajal tuleb tõdeda, et omalaadse paradoksina jäid just riikluse teemad ametlikust tähelepanust kõrvale. Ilmeka näitena ilmus pealkirja Eesti riik 100 all juubelit tähistanud raamatusarjas järjekordne üldjalugu. Käesolev erinumber katab mõned Eesti riikluse ja riigimõtte arengu tahud ning selle valmimine nõudis oodatust rohkem aega ja eestvedamist.

Seda suurem heameel on tulemuseni jõudmise puhul. Samas on selles vallas eesti-keelse teadmuse- ja kultuuriruumi arendamisel palju teha.

Riigiteaduste arendamine ning sellealaste teadmiste ja oskuste levitamine on pikk ja tõenäoliselt püsiv tegevus, vähemalt niikaua kui Eesti omariiklus kestab. Heaperemehelik, kindel ja nii enda kui oma inimestega arvestav valitsemine pole võimukandjatele alati lihtne ning sellealaste pädevuste teadvustamine ja omandamine on väikeriigis kohati konarlik, ent õnnestumise korral üksjagu edasiviiv.

Tallinna Ülikooli riigiteadlased on juba üle veerand sajandi ehk peaaegu kogu taasiseseisvumisaja seda konarlikku teadmisteteed siledamaks lihvinud. Loodame, et ka riikluse erinumber aitab siin kaasa ning pakub nii meie vilistlastele kui laiemale huviliste ringile huvitavat ja arendavat lugemist.